

James MacMillani “Stabat mater” ja religiooni vaibumatu helin muusikas

Lilian Elisabeth Kaurit (12.10.2007)

Juhendaja: Johanna Aus

Kostub viiulite mõistatuslik ümin, see kandub läbi ebamaise meloodia ühiseks pingekeeriseks ning pärast ärevat teemaarendust kõlab meeshäälte hulgast võidukalt: “Stabat Mater!”. Nii kogesin ma esimest korda James MacMillani samanimelist teost Eesti Filharmoonia Kammerkoori ja Tallinna Kammerorkestri esituses. Tõnu Kaljuste juhatusel kõlas lisaks mainitule ka J. S. Bachi “Ich lasse dich nicht”. Kaasaja ja baroki kõrvutamisel tuli esile nii nende kahe paratamatu kontrast kui ka miski, mis neid ühendas, võimendas ning sügavalt elustas.

“Seisis Ema, valurohke, pisarates risti all, kui sellel rippus tema Poeg.” – nõnda tõlgendatakse “Stabat Mater” esimest salmi, mis võtab MacMillani 4-osalise teose põhimotiivi hästi kokku. Loodud muusika põhinebki Neitsi Maarja kannatusel ja hingevalul Jeesuse ristilöömisel. MacMillan toob selle kuulajani läbi tundeküllaste lahenduste, kaasaegsete võtete ning ainulaadse filmiliku kõla. MacMillani interpretatsiooni teeb eriliseks tema teistsugune lähenemine Maarja meeleseisundile. “Stabat Mater” teksti on küll viisistanud paljud – Josquin des Prezist Vivaldini, Vivaldist Arvo Pärtini... – kuid selline hirmu kui emotsiooni käsitus pole varem nii selgelt esile tulnud. MacMillani muusikas väljendus Maarja ahastus, kõhedus ja pettumus vägagi puhtalt, tuues kuulaja hingematva sündmusega niivõrd lähestikku. Muusika haaras saalisviibija endasse ning viis ta kaugele eemale – kuhugi, kus valitseb müstika ja märatseb loodus.

“Stabat Mater” teksti eesmärk pole ainult Neitsi Maarja piinade illustreerimine, vaid palumine, et ka lugeja võiks osa koormast enda peale võtta. See kajastub MacMillani teose kolmandas osas “Sancta Mater, istud agas”: “Püha Ema, nõnda tee: löö ristilöödu haavad tugevalt mu südame!”. Sellele järgnev märguline polüfoonia levib läbi erinevate häälerühmade, kehastades justkui andekspaluvat lihtrahvast, kes meeleheitel Maarja poole pöördub. See on vaid üks näidetest, kuidas James MacMillan oma muusika tihedalt kontekstiga seob.

Kasvanud üles katoliiklasena, on religioon MacMillani elu ja muusikat märkimisväärselt mõjutanud. Loomingu spirituaalne mõtestamine on teda loojana alati palju, kui mitte enim kannustanud ja nii muidugi mitte ainult tema puhul. Nõnda on olnud läbi ajaloo – enamik lääne klassikalise muusika heliloojatest on just Jumala auks muusikat kirjutanud, nagu oli omane tolleaegsele kristlikule kultuuriruumile. Nii ka kontserdil kõlanud J. S. Bachi puhul – autori iga noodi lõpust võis leida kirjutatuna tähekombinatsiooni S.D.G., mis tähistas väljendit “Soli Deo Gloria” – “Au üksnes

Jumalale”. Kuna sellel ajal olid kirik, kunst ja rahvas igapäevases elus omavahel nii tihedalt seotud, võib öelda, et muusika oli miski, mis oli religiooniga üheks saanud.

Eks ole usk osaliselt tänapäevani klassikalisse muusikasse püsima jäänud. MacMillan pole ainus, kes oma teostesse siiani kristlikke elemente sisse kirjutab. Kaasaegses muusikas on ju veel tänagi levinud liturgiliste tekstide kasutamine, mis tõuseb iseäranis eredalt esile näiteks Arvo Pärdi loomingus. Tema teostes peitub palju nii otsest kui kaudset kristlikku sümboolikat, jättes ruumi küll individuaalsele tõlgendusele, ent mõjudes siiski ehtsa usutunnistusena.

Paraku on religiooni roll läbi aegade nii ühiskonnas kui sellega kaasnevas kultuuriruumis tähelepanuväärselt kahanenud. Arvestades (küllaltki üldistatud) asjaoluga, et kunstis väljenduvad peamised sellele ajastule ja ühiskonnale iseloomulikud väärtused, tuleb tõdeda, et kultuuris väljendub hästi tänapäeva inimeste vaadete ja seisukohtade kontrastsus. Muusikas esineb mässumeelsust, tohutult eksperimentaalsust ja kartmatust. Samas säilib alalõpmata mingisugune tasane püüd traditsionaalsust alles hoida. Olgu selleks kas mõnele aegunud kompositsioonitehnikale tähelepanu pööramine või hoopis teatud temaatika elustamine.

Jah, kristlik sõnum kõlab helikeeles üha harvem. Kuid siiski valitseb muusikas miski seletamatu pühalikkus, mis on kandunud läbi aastatuhandete siia, kus me oleme praegu. See on sillaks Bachi ja MacMillani loomingu vahel. Religioon jääb helikunsti püsima, sest ka täna leidub inimesi, kes seda pidevalt elus hoiavad. Ja isegi kui neid enam leidu, laulab vaimulikkus ometi veel kaua oma viisi edasi.